

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การรู้สารสนเทศ (Information Literacy—IL) หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการระบุความต้องการสารสนเทศของตนเอง รู้จักใช้เครื่องมือและกระบวนการค้นหาเพื่อระบุแหล่งสารสนเทศ สามารถประเมิน วิเคราะห์ สังเคราะห์ และใช้สารสนเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ (American Library Association, 1989) นอกจากนี้ มีการใช้ศัพท์อื่น ๆ ที่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน เช่น ทักษะสารสนเทศ (Information skills) พลังสารสนเทศ (Information Power) ความสามารถทางสารสนเทศ (Information Competency) และ ความสามารถที่เกี่ยวข้องกับสารสนเทศ (Information-Related Competencies—IRC) เป็นต้น

ดอยล์ (Doyle, 1992: 4) ได้ระบุคุณสมบัติของผู้รู้สารสนเทศจากผลการวิจัยไว้ดังนี้

- 1) รู้ว่าสารสนเทศที่ถูกต้องสมบูรณ์มีความสำคัญต่อการตัดสินใจที่ชาญฉลาด
- 2) รู้ความต้องการสารสนเทศของตนเอง
- 3) สามารถตั้งคำถามจากความต้องการสารสนเทศนั้นได้
- 4) สามารถระบุแหล่งสารสนเทศที่จะเป็นประโยชน์
- 5) พัฒนากลยุทธ์การค้นหาที่ประสบความสำเร็จ
- 6) เข้าถึงแหล่งสารสนเทศ รวมทั้งจากคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีอื่น ๆ
- 7) ประเมินสารสนเทศ
- 8) จัดระบบสารสนเทศเพื่อนำไปใช้
- 9) บูรณาการสารสนเทศใหม่เข้ากับองค์ความรู้เดิม และ
- 10) ใช้สารสนเทศในการคิดเชิงวิเคราะห์วิจารณ์และการแก้ปัญหา

ความข้างต้นมีนัยเกี่ยวพันเชื่อมโยงกับความสามารถและทักษะอื่น ๆ ที่นับเป็นทักษะการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การรู้หนังสือ (Print literacy) ทักษะการใช้ห้องสมุด (Library skill) ทักษะทางคอมพิวเตอร์ (Computer literacy) ทักษะเครือข่ายสารสนเทศ (Network literacy) การรู้เท่าทันสื่อ (Media literacy) การรู้สื่อประเภทภาพ (Visual literacy) การรู้วัฒนธรรม (Cultural literacy) ทักษะในการคิดเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ (Critical thinking skill) และทักษะการแก้ปัญหา (Problem-solving skill) และมีการใช้ศัพท์อื่น ๆ ที่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน เช่น ทักษะสารสนเทศ (Information skills) พลังสารสนเทศ (Information Power) ความสามารถทางสารสนเทศ (Information Competency) และ ความสามารถที่เกี่ยวข้องกับสารสนเทศ (Information-Related Competencies—IRC) เป็นต้น

การรู้สารสนเทศ มีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่อง การเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเชื่อว่าการศึกษาไม่มีจุดสิ้นสุด การเรียนรู้ตลอดชีวิตช่วยให้บุคคลได้มีโอกาสและประสบการณ์การเรียนรู้ทุกช่วงของชีวิตในหลายรูปแบบ เช่น การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และ

การศึกษาตามอัธยาศัย ในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว โรงเรียน สถานที่ทำงาน ชุมชน หรือสังคม การเรียนรู้ตลอดชีวิตช่วยให้บุคคลมีโอกาสพัฒนาตนในทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม แต่การเรียนรู้ตลอดชีวิตไม่สามารถเกิดขึ้นได้ถ้าปราศจากการรู้สารสนเทศ การรู้สารสนเทศจึงเป็นรากฐานสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในปัจจุบัน องค์กรสากล เช่น ยูเนสโก ได้เน้นบทบาทสำคัญของการรู้สารสนเทศควบคู่ไปกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตในการพัฒนา 4 ด้าน ได้แก่ การศึกษา การให้บริการทางสุขภาพและการส่งเสริมคุณภาพชีวิต การพัฒนาธุรกิจและเศรษฐกิจโดยเน้นทรัพยากรมนุษย์ และการมีส่วนร่วมของประชาชนทางการเมืองและการปกครอง (Horton, Jr. 2008: 15-30)

นอกจากนี้ การรู้สารสนเทศยังเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องสังคมสารสนเทศ ซึ่งหมายถึง สังคมที่มีสารสนเทศเป็นแรงขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในสังคมสารสนเทศ จะมีการใช้สารสนเทศในชีวิตประจำวันของประชาชนในกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นระดับบุคคล สังคม การศึกษา ธุรกิจ โดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสร้าง จัดการ ถ่ายทอด แลกเปลี่ยน และเผยแพร่สารสนเทศ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่มีข้อจำกัดเรื่องเวลาและสถานที่ แนวคิดเรื่องการสร้างสังคมสารสนเทศและสังคมความรู้ เป็นผลจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่แพร่กระจายไปทั่วโลก เทคโนโลยีได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นความเป็นอยู่ การศึกษา การทำงาน การใช้เวลาว่าง การรู้สารสนเทศถือเป็นทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตอย่างปกติสุขของประชาชน และเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมโลกให้ดำรงอยู่และพัฒนาไปได้ด้วยดี

ในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา การรู้สารสนเทศเป็นประเด็นสำคัญที่ได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นเป็นลำดับทั้งในวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์และวงการศึกษาโดยทั่วไป แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจฐานความรู้ที่แพร่หลายไปทั่วโลกเป็นแรงผลักดันให้เกิดความต้องการประชากรผู้มีความรู้ความสามารถ รู้วิธีเรียน และสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างและขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจดังกล่าว ในขณะเดียวกัน ความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมีผลกระทบต่อการผลิตและเผยแพร่สารสนเทศและความรู้ การเข้าถึงสารสนเทศจำนวนมากเพื่อค้นหาสารสนเทศที่ต้องการสามารถทำได้โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ ก่อให้เกิดความตระหนักในความสำคัญของการปลูกฝังทักษะการรู้สารสนเทศแก่นักเรียน นักศึกษา พนักงาน และประชาชนทั่วไป

การสอนการรู้สารสนเทศเป็นเรื่องสำคัญที่บรรณารักษ์ นักสารสนเทศ และนักการศึกษา ให้ความสนใจกันมาก รายงานการศึกษาวิจัยหลายเรื่องทั้งในสหรัฐอเมริกาและยุโรปชี้ให้เห็นว่า แม้การรู้สารสนเทศจะเป็นประเด็นสำคัญที่ได้รับการส่งเสริมในระบบการศึกษา แต่นักเรียน นักศึกษา

จำนวนมากยังขาดทักษะการรู้สารสนเทศ (Wired Campus. 2006) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลายจึงได้พยายามแสวงหาแนวทางที่ปลูกฝังทักษะการรู้สารสนเทศให้มีประสิทธิภาพที่สุด

องค์การยูเนสโก เป็นองค์กรหนึ่งที่พยายามจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการรู้สารสนเทศ เมื่อวันที่ 4-7 พฤศจิกายน 2553 องค์การยูเนสโก สำนักงานกรุงเทพ ฯ ได้จัดประชุมผู้เชี่ยวชาญ 30 คน จากประเทศต่าง ๆ ในหัวข้อ การพัฒนาตัวชี้วัดการรู้สื่อและการรู้สารสนเทศ (The Development of Media and Information Literacy Indicators—MIL) (UNESCO. 2009) ข้อสรุปประการหนึ่งที่ได้จากการประชุมครั้งนี้คือ ในปัจจุบัน มีข้อมูลเบื้องต้นที่เชื่อถือได้เกี่ยวกับพฤติกรรมการรู้สารสนเทศน้อยมาก จนกระทั่งนักการศึกษาและนักวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดตัวชี้วัดการรู้สารสนเทศได้ ข้อสรุปดังกล่าวก่อให้เกิดโครงการสำรวจพฤติกรรมการรู้สารสนเทศของนักศึกษามหาวิทยาลัยในเอเชีย (Asian Survey of Information Behaviors of College Students) ขึ้น โดยมีประเทศต่าง ๆ เข้าร่วม เช่น มาเลเซีย สิงคโปร์ อินเดีย ศรีลังกา ปากีสถาน บังกลาเทศ และจีน เป็นต้น

ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าการเข้าร่วมโครงการนี้จะเป็นประโยชน์ต่อมหาวิทยาลัย ต่อประเทศไทยและภูมิภาคเอเชีย จึงมีความประสงค์จะทำวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการรู้สารสนเทศของนักศึกษามหาวิทยาลัยสยาม โดยศึกษาว่าในการทำงานที่ได้รับมอบหมายจากการเรียนการสอน หรือการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันนั้น นักศึกษามีแนวทาง วิธีการ และรูปแบบของการศึกษาค้นคว้าอย่างไร ใช้แหล่งสารสนเทศใดบ้าง มีวิธีประเมินสารสนเทศอย่างไร และอุปสรรคปัญหาใดในกระบวนการศึกษาค้นคว้า ผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้จะนำไปรวมกับผลการวิจัยเรื่องเดียวกันที่ได้จากมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ทั้งของรัฐและเอกชนในประเทศไทย ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมการรู้สารสนเทศของนิสิตและนักศึกษามหาวิทยาลัยในประเทศไทย ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งของโครงการสำรวจพฤติกรรมการรู้สารสนเทศของนักศึกษามหาวิทยาลัยในเอเชีย ตามวัตถุประสงค์ขององค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (องค์การยูเนสโก) ต่อไป

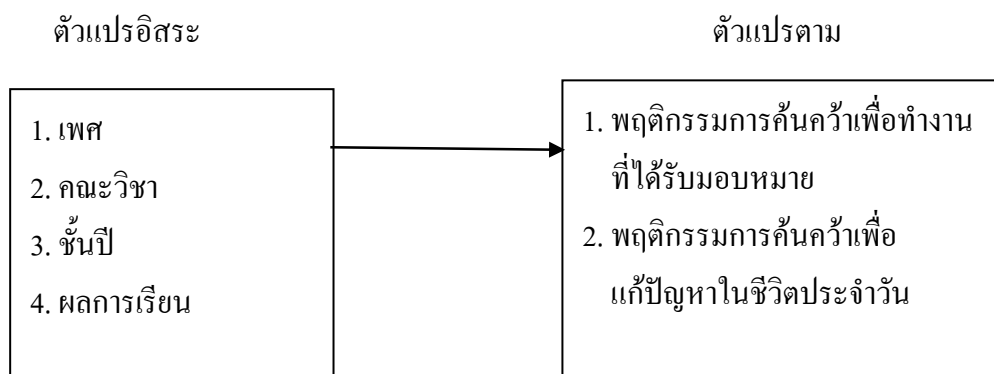
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาพฤติกรรมการรู้สารสนเทศของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยสยาม เพื่อ

1.2.1 ศึกษาแนวทาง วิธีการ และรูปแบบของการศึกษาค้นคว้า การใช้แหล่งสารสนเทศ วิธีประเมินสารสนเทศ และอุปสรรคปัญหาในกระบวนการศึกษาค้นคว้า ในการทำงานที่ได้รับมอบหมายในชั้นเรียน

1.2.2 ศึกษาแนวทาง วิธีการ และรูปแบบของการศึกษาค้นคว้า การใช้แหล่งสารสนเทศ วิธีประเมินสารสนเทศ และอุปสรรคปัญหาในกระบวนการศึกษาค้นคว้า ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน

1.3 กรอบแนวคิดการวิจัย

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้ครอบคลุมประเด็นการรู้สารสนเทศของนักศึกษาตามแบบสอบถามซึ่งรับรองมาตรฐานโดยองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (องค์การยูเนสโก) ซึ่งข้อคำถามเป็นความรู้สากลที่สามารถใช้ได้ทั่วโลก จึงสามารถนำผลมาเปรียบเทียบกับพฤติกรรมการรู้สารสนเทศของนักศึกษาระหว่างมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตโครงการวิจัยไว้ดังนี้

1.4.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักศึกษาระดับปริญญาตรีจากคณะวิชาและวิทยาลัยนานาชาติ (เฉพาะนักศึกษาที่มีเชื้อชาติไทย) ชั้นปีที่ 2-4 ของมหาวิทยาลัยสยาม ปีการศึกษา 2554 จำนวน 7,941 คน (มหาวิทยาลัยสยาม. สำนักประกันคุณภาพการศึกษา, 2554)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ได้แก่ นักศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 2-4 จำนวน 420 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage random sampling) โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากรางการกำหนดกลุ่มตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน (R.V.Krejcie & D.W.Morgan. 1970: 606-610) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวนไม่ต่ำกว่า 367 คน จากนั้นดำเนินการสุ่มแบบแบ่งชั้นตามคณะวิชา และแต่ละชั้นมีขนาดกลุ่มตัวอย่างเป็นสัดส่วนกับสัดส่วนของประชากร

1.4.2 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ จำแนกเป็น

1. เพศ จำแนกเป็น

1.1 ชาย

1.2 หญิง

2. คณะวิชา และวิทยาลัยนานาชาติ (เฉพาะนักศึกษาที่มีเชื้อชาติไทย) ที่มีนักศึกษาระดับ

ปริญญาตรีภาคปกติ จำแนกเป็น

2.1 คณะเทคโนโลยีสารสนเทศ

2.2 คณะนิติศาสตร์

2.3 คณะนิเทศศาสตร์

2.4 คณะบริหารธุรกิจ

2.5 คณะพยาบาลศาสตร์

2.6 คณะเภสัชศาสตร์

2.7 คณะวิทยาศาสตร์

2.8 คณะวิศวกรรมศาสตร์

2.9 คณะศิลปศาสตร์

2.10 วิทยาลัยนานาชาติ หลักสูตรบริหารธุรกิจ

2.11 วิทยาลัยนานาชาติ หลักสูตรการโรงแรมและการท่องเที่ยว

3. ชั้นปี จำแนกเป็น

3.1 ชั้นปีที่ 2

3.3 ชั้นปีที่ 3

3.4 ชั้นปีที่ 4

4. ผลการเรียน จำแนกเป็น

4.1 น้อยกว่า 2.00

4.2 2.01 - 2.50

4.3 2.51 - 3.00

4.4 3.01 - 3.50

4.5 3.51 - 4.00

ตัวแปรตาม จำแนกเป็น

1.1 พฤติกรรมการค้นคว้าเพื่อทำงานที่ได้รับมอบหมายในรายวิชาต่าง ๆ

1.2 พฤติกรรมการค้นคว้าเพื่อแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

การรู้สารสนเทศ หมายถึง สภาพความเป็นจริง หรือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความรู้ความสามารถ และทักษะของบุคคลในการเข้าถึงสารสนเทศ ประเมินสารสนเทศที่ค้นมาได้ และใช้สารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพทุกรูปแบบ ผู้รู้สารสนเทศจะต้องมีทักษะในด้านต่างๆ เช่น ทักษะการคิดวิเคราะห์ และ/หรือ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทักษะการใช้ภาษา ทักษะการใช้ห้องสมุด ทักษะการใช้คอมพิวเตอร์ เป็นต้น วัดได้ด้วยแบบสอบถามที่ผู้วิจัยเตรียมไว้ โดยมีข้อคำถามเกี่ยวกับแนวทาง วิธีการ และรูปแบบของการค้นคว้าอย่างไร การใช้แหล่งสารสนเทศ วิธีประเมินสารสนเทศ และอุปสรรคปัญหาที่ประสบในกระบวนการศึกษาค้นคว้าและให้ผู้ตอบตอบเป็นแบบมาตราประมาณค่า

พฤติกรรมกรู้สารสนเทศ หมายถึง แนวทาง วิธีการ รูปแบบ แหล่งสารสนเทศ และวิธีประเมินสารสนเทศที่นักศึกษาระดับปริญญาตรีใช้ในการศึกษาค้นคว้าเพื่อทำงานที่ได้รับมอบหมายในรายวิชาต่างๆ และเพื่อแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน

นักศึกษา หมายถึง ผู้ที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีจากคณะวิชาและวิทยาลัยนานาชาติ (เฉพาะนักศึกษาที่มีเชื้อชาติไทย) ชั้นปีที่ 2-4 ของมหาวิทยาลัยสยาม

ระดับชั้นปี หมายถึง ระดับชั้นที่ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยสยาม ปีการศึกษา 2554 ในหลักสูตรไม่น้อยกว่า 4 ปี

คณะวิชา หมายถึง คณะวิชาที่เปิดสอนอยู่ที่มหาวิทยาลัยสยาม ประกอบด้วย คณะวิชาที่มีนักศึกษาปริญญาตรี จำนวน 9 คณะวิชา

วิทยาลัยนานาชาติ หมายถึง วิทยาลัยนานาชาติที่เปิดสอนอยู่ที่มหาวิทยาลัยสยาม ประกอบด้วย หลักสูตรนานาชาติ ที่มีนักศึกษาปริญญาตรี จำนวน 2 หลักสูตร

1.6 ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

1.6.1 ผลการวิจัยเรื่องนี้จะให้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมกรู้สารสนเทศของนักศึกษามหาวิทยาลัยสยาม ซึ่งจะสามารนำไปใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการจัดฝึกอบรมผู้ใช้สำนักหอสมุด เพื่อให้ผู้ใช้เกิดทักษะในการศึกษาค้นคว้าแหล่งสารสนเทศต่าง ๆ ด้วยตนเอง ตามแผนพัฒนาคุณภาพบัณฑิต ซึ่งเป็นหนึ่งในกลยุทธ์การจัดการเรียนรู้ให้นักศึกษา ในยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนานักศึกษาให้มีคุณภาพเชิงวิชาการ เชิงวิชาชีพ และความพร้อมเข้าสู่โลกแห่งการทำงาน (Learning and Curriculum) ของมหาวิทยาลัยสยาม

1.6.2 ผลการวิจัยครั้งนี้ จะนำไปรวมกับผลการวิจัยในหัวข้อเดียวกันของมหาวิทยาลัยของรัฐ และเอกชนที่เข้าร่วมโครงการ กลายเป็นผลการวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมกรู้สารสนเทศของนิสิตและนักศึกษาในมหาวิทยาลัยไทย จากนั้นจะมีการแปลผลการวิจัยเป็นภาษาอังกฤษ เพื่อนำไปรวมกับประเทศ

อื่น ๆ ในเอเชีย ซึ่งมีคณะกรรมการระดับภูมิภาคดำเนินการจัดทำรายงานการวิจัยเพื่อเผยแพร่ต่อไปการทำวิจัยครั้งนี้จึงทำให้ประเทศไทยมีส่วนร่วมในงานวิจัยระดับภูมิภาคและนานาชาติ

1.6.3 งานวิจัยชิ้นนี้ ทำให้ได้ข้อมูลเบื้องต้น ซึ่งจะสามารถนำไปสู่การวิจัยต่อยอดได้ เช่น การวิจัยเพื่อศึกษาหรือเปรียบเทียบพฤติกรรมการรู้สารสนเทศ หรือปัจจัยการรู้สารสนเทศ เป็นต้น